

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.63>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СЕКСУАЛЬНОГО ДОМАГАННЯ ЯК АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Іщенко-Ладна Т.В.,
доктор філософії права,
доцент кафедри правознавства,
Полтавський університет економіки і торгівлі
ORCID: 0000-0002-5530-6715
e-mail: tetianai13@gmail.com

Іщенко-Ладна Т.В. Теоретико-правові аспекти сексуального домагання як адміністративного правопорушення.

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз сексуального домагання як адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173⁷ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Проблематика юридичної відповідальності за вчинення таких дій є надзвичайно актуальною в контексті захисту прав людини та забезпечення гендерної рівності. Вперше в українському адміністративному законодавстві передбачено окремий склад правопорушення за дії сексуального характеру, що мають принизливий або образливий характер і вчиняються проти бажання особи. Наголошено, що запровадження цієї норми є реалізацією міжнародних зобов'язань України, зокрема, статті 40 Стамбульської конвенції.

Окреслено основні ознаки складу правопорушення: умисний характер дій, їхній сексуальний підтекст, відсутність згоди потерпілої особи, принизливість чи образливість дій, а також способи вираження – вербальні, невербальні, зокрема з використанням інформаційних технологій. Звернута увага на відмінність правової природи сексуальних домагань як адміністративного правопорушення від кримінально караних посягань на статеву свободу чи статеву недоторканість.

У межах аналізу чинної редакції статті 173⁷ КУпАП виявлено низку прогалин: відсутність у диспозиції ознаки створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища; відсутність фізичної форми; складність інтерпретації окремих понять (наприклад, «рухи тіла»). Акцентовано увагу на складність розмежування між соціально прийнятним фліртом і сексуальним домаганням, що ускладнює доказування умислу у відповідних справах.

Окремо проаналізовано підходи до тлумачення кваліфікуючих ознак складу правопорушення, передбаченого частиною другою статті 173⁷ КУпАП. Особливу увагу приділено питанню залежності потерпілої особи від правопорушника. Наголошено на необхідності розширення переліку кваліфікуючих ознак, зокрема у випадках вчинення дій щодо неповнолітніх, осіб з інвалідністю, осіб у безпорадному стані тощо.

У статті здійснено аналіз національної судової практики, яка формується у цій категорії справ, а також наявний досвід зарубіжних країн, зокрема законодавства Грузії. Зроблено висновки щодо необхідності удосконалення українського адміністративного законодавства для забезпечення ефективного захисту від сексуальних домагань відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: сексуальні домагання, адміністративне правопорушення, гідність особи, вербальні дії, Стамбульська конвенція.

Ishchenko-Ladna T.V. Theoretical and legal aspects of sexual harassment as an administrative offense.

The article provides a theoretical and legal analysis of sexual harassment as an administrative offense under Article 173⁷ of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. The issue of legal liability for such actions is extremely relevant in the context of human rights protection and gender equality. For the first time, Ukrainian administrative legislation provides for a separate offense for sexual acts of a humiliating or offensive nature and committed against a person's will. It is emphasized that the introduction of this

provision is the implementation of Ukraine's international obligations, in particular, Article 40 of the Istanbul Convention.

The author outlines the main features of the offense: intentional nature of the actions, their sexual connotations, lack of consent of the victim, humiliation or offensiveness of the actions, as well as the methods of expression - verbal, non-verbal, including the use of information technology. Attention is drawn to the difference between the legal nature of sexual harassment as an administrative offense and criminalized attacks on sexual freedom or sexual inviolability.

The analysis of the current version of Article 173⁷ of the Code of Administrative Offenses reveals a number of gaps: the absence of a sign of creating an intimidating, hostile, humiliating or offensive environment in the disposition; lack of physical fitness; and the difficulty of interpreting certain concepts (e.g., «body movements»). The author emphasizes the difficulty of distinguishing between socially acceptable flirting and sexual harassment, which makes it difficult to prove intent in such cases.

The author also analyzes the approaches to the interpretation of the qualifying features of the offense under part two of Article 173⁷ of the Code of Administrative Offenses. Particular attention is paid to the issue of dependence of the victim on the offender. The author emphasizes the need to expand the list of qualifying features, in particular, in cases of actions against minors, persons with disabilities, persons in a helpless state, etc.

The article analyzes the national judicial practice which is being formed in this category of cases, as well as the existing experience of foreign countries, in particular, the legislation of Georgia. The author draws conclusions about the need to improve Ukrainian administrative legislation to ensure effective protection against sexual harassment in accordance with international standards.

Key words: sexual harassment, administrative offense, dignity of a person, verbal actions, Istanbul Convention.

Постановка проблеми. У міжнародно-правовому контексті сексуальні домагання визнаються формою дискримінації, що порушує гідність особи, і підлягає кримінальній або іншій юридичній відповідальності. На це спрямована норма статті 40 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції), згідно якої сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища, підлягала кримінальній або іншій юридичній санкції [1].

В Україні протягом тривалого часу не існувало ефективного механізму відповідальності за сексуальні домагання. Хоча ще у 2005 році термін «сексуальне домагання» було нормативно закріплено у статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. Утім відсутність у ньому механізмів притягнення до юридичної відповідальності за вчинення відповідних дій дає підстави говорити про його переважно декларативний характер. Наразі суттєвим кроком у напрямі посилення юридичного реагування стало внесення змін до КУпАП, а саме запровадження нової статті 173⁷, яка передбачає адміністративну відповідальність за сексуальні домагання. Відповідна правова норма набула чинності 19 грудня 2024 року і стала першим законодавчим закріпленням юридичної відповідальності за такі дії у межах адміністративного права.

Важливо зазначити, що наявна правозастосовна практика за цією нормою перебуває на початковій стадії формування. Це обумовлює низку проблем, зокрема недостатню визначеність складу адміністративного правопорушення, складність доказування фактів сексуальних домагань, а також відсутність усталених механізмів захисту прав потерпілих. У зв'язку з цим виникає потреба у теоретико-правовому аналізі нової норми, її ефективності та перспективі удосконалення адміністративного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів.

Метою цієї статті є дослідження правової природи сексуальних домагань як адміністративного правопорушення, аналіз його складу, виявлення прогалин законодавства та формулювання пропозицій щодо його удосконалення відповідно до міжнародних стандартів.

Стан опрацювання проблематики. У вітчизняному науковому дискурсі проблематика сексуальних домагань є предметом зростаючої уваги. Зокрема, питання криміналізації таких дій у контексті імплементації Стамбульської конвенції розглядали О.О. Дудоров, К.П. Задоя, Н.О. Си-

моненко [2]. Дослідженням правових підходів до протидії харасменту у сфері праці в Україні та за кордоном присвячені наукові праці Л.В. Вакарюк та А.В. Бурки [3].

Зауважимо, що власне адміністративно-правовий аспект реагування на сексуальні домагання залишається порівняно малодослідженим. Наявні публікації лише окреслюють загальні проблеми та не формують цілісної наукової концепції кваліфікації таких діянь у межах адміністративної відповідальності. Відтак означена проблематика потребує подальшого теоретичного осмислення, зокрема в контексті новел чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання сексуальних домагань в Україні здійснюється переважно через два основні нормативно-правові акти: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4], статтю 173⁷ КУпАП [5]. Привертає увагу відмінність у підходах законодавця до визначення проявів сексуального домагання, що потребує, на нашу думку, окремого дослідження і відповідно, певної уніфікації. Щодо предмету нашого дослідження, зауважимо, на відміну від Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», де сексуальне домагання визначається як дії сексуального характеру, виражені вербально, невербально або фізично, стаття 173⁷ КУпАП закріплює образливі, принизливі дії сексуального характеру, які виражені вербально або невербально. Крім того, вона охоплює випадки використання електронних комунікацій – що є важливою рисою з огляду на поширення онлайн-форм харасменту. Ці положення є прогресивними, адже в аналогічних актах (у тому числі в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також у Стамбульській конвенції) така форма поведінки прямо не передбачена.

Зауважимо, що сексуальні домагання як адміністративне правопорушення не посягають на статеву свободу чи статеву недоторканість особи, а спрямовані на порушення суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням права людини на повагу до її честі та гідності, що й становить їх безпосередній об'єкт.

Щодо об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173⁷ КУпАП, то вона полягає у вчиненні проти бажання особи образливих, принизливих дій сексуального характеру, виражених вербально або невербально (слова, жести, рухи тіла), у тому числі з використанням електронних комунікацій. Таким чином, диспозиція зазначеної норми визначає ключові ознаки відповідної протиправної поведінки, а саме: вчинення дій проти бажання особи; наявність образливого, принизливого характеру таких дій; сексуальний характер дій; форма прояву – вербальна, невербальна або з використанням електронних комунікацій. Ці ознаки є обов'язковими для кваліфікації зазначеного адміністративного правопорушення.

В той же час, слід відзначити, що стаття 173⁷ КУпАП, на відміну від Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», не містить посилання на створення залякувального, ворожого або образливого, принизливого середовища (ситуації) для потерпілої особи як результату вчинення таких дій. Відсутність цієї ознаки у складі правопорушення може ускладнювати процес кваліфікації конкретних випадків та не враховує весь спектр негативних наслідків для психоемоційного стану потерпілої особи. Зауважимо, що у контексті положень Стамбульської конвенції це виглядає як істотна законодавча прогалина, адже відповідно до статті 40 Конвенції, держави-учасниці зобов'язані встановити юридичну відповідальність не лише за конкретні дії сексуального характеру, але й за їхній вплив – зокрема, створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища. В такий спосіб міжнародні стандарти охоплюють як форму, так і наслідки протиправної поведінки.

В Україні згаданий підхід реалізовано лише в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», але не імplementовано у норми адміністративного права. Наслідками такого становища можуть бути ситуації, коли фактичне створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища залишається поза межами правової оцінки через формальну відсутність опису такого наслідку у правовій нормі.

Аргументом на користь доцільності розширення національного підходу до кваліфікації сексуальних домагань вважаємо наявність міжнародного досвіду. Прикладом тому є законодавство Грузії. Відповідно до статті 166-1 Кодексу про адміністративні правопорушення Грузії, сексуальні домагання визначаються як будь-яка небажана поведінка сексуального характеру щодо особи в громадських місцях, яка має на меті та/або спричиняє приниження її гідності та створення для неї залякувальної, ворожої, принизливої, або образливої обстановки [6]. У примітці до цієї статті додатково конкретизується, що поведінкою сексуального характеру вважається виголошення

фраз та/або звернення сексуального характеру, демонстрація геніталій та/або будь-яка інша не-вербальна фізична поведінка сексуального характеру [6]. Такий підхід максимально наближений до положень статті 40 Стамбульської конвенції та створює належні умови для ефективного захисту потерпілих.

Тому цілком слушною є доцільність внесення змін до статті 173⁷ КУпАП, якими передбачалася б відповідальність не лише за окремі дії, але й за створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища. Така законодавча ініціатива забезпечила б гармонізацію українського адміністративного законодавства з міжнародними зобов'язаннями у сфері захисту прав людини.

Зазначимо також, що редакція статті 173⁷ КУпАП, на відміну від Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», не охоплює фізичних дій сексуального характеру. Це створює потенційні прогалини у правовому регулюванні та ускладнює захист прав потерпілих. У цьому контексті доцільним є розширене тлумачення терміну «невербальні дії», що вжитий у диспозиції статті 173⁷ КУпАП. З урахуванням наукових підходів до класифікації невербальної комунікації, до поведінкових проявів, які можуть розглядатися як сексуальні домагання, належать такі системи: кінесика (жести, міміка, постава, рухи тіла, які можуть мати сексуальний підтекст); такесика (дотики, поплескування, обійми, нав'язливе рукостискання, що не мають згоди іншої особи); проксемика (порушення особистої (інтимної) зони простору (0 – 45 см), яке викликає дискомфорт або страх). Такі невербальні дії можуть мати вирішальне значення для правової кваліфікації поведінки як сексуального домагання, навіть за умови відсутності прямого згадування про фізичні дії у статті 173⁷ КУпАП. Наприклад, нав'язливі поплескування сексуального характеру без згоди особи можуть розглядатися як невербальні дії у межах цієї статті. Урахування цих аспектів у правозастосовній діяльності сприятиме подоланню прогалин у тлумаченні норми та формуванню обґрунтованої доказової бази.

Як у статті 173⁷ КУпАП, так і в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», використовуються переліки конкретних проявів поведінки (зокрема «слова, жести, рухи тіла, доторкування, поплескування або інші аналогічні дії»). Попри спробу конкретизувати поняття, такий підхід може мати зворотній ефект, оскільки створює ризик виключення з юридичної оцінки нових або нетипових проявів сексуальних домагань, які не включені до цього переліку. З огляду на це доцільним є відмова від наведення вказаних переліків дій.

Окрему складність становить тлумачення формулювання «рухи тіла», яке міститься у статті 173⁷ КУпАП. У лексичному розумінні рух – це зміна положення тіла або його частин [7, с. 1289]. У правовому контексті до «рухів тіла» можуть належати будь-які фізичні дії або зміни положення тіла чи його частин, які виконуються людиною, незалежно від їхньої інтенсивності або прямого фізичного контакту з іншою особою. У контексті сексуальних домагань рухи тіла можуть розглядатися як форма невербальної комунікації або фізичних дій. Проте відсутність чіткого визначення поняття «рухи тіла» може спричинити плутанину в практиці правозастосування, зокрема при спробах кваліфікувати певні дії як сексуальні домагання.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що законодавство окремих країн також передбачає адміністративну відповідальність за дії сексуального характеру. Так, відповідно до вже згаданої статті 166-1 Кодексу про адміністративні правопорушення Грузії, до поведінки сексуального характеру, що підпадає під ознаки сексуальних домагань, належить, зокрема публічна демонстрація статевих органів, яка може розглядатися як принизлива та образлива дія щодо іншої особи.

Національна судова практика підтверджує можливість кваліфікації подібних дій за статтею 173⁷ КУпАП. Наприклад, у судовій справі встановлено, що особа, перебуваючи за місцем проживання, умисно вчинила проти бажання матері дії сексуального характеру – показала статевий орган. Суд визнав такі дії сексуальним домаганням, вираженим у формі невербальної поведінки (жестів), і притягнув правопорушника до адміністративної відповідальності [8]. Цей приклад демонструє гнучкість тлумачення поняття «невербальні дії» та підтверджує, що демонстрація інтимних частин тіла може кваліфікуватися за статтею 173⁷ КУпАП. Натомість, у випадках, коли потерпілою є малолітня або неповнолітня особа, а вчинені дії містять ознаки складу кримінального правопорушення, вони підлягають кваліфікації за відповідними нормами Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема статтею 156 КК України (Розбещення неповнолітніх).

У сфері адміністративного права важливо чітко розмежовувати прийнятні форми сексуально забарвленої поведінки, зокрема флірт, і дії, що порушують права особи та можуть становити сексуальні домагання.

Основними критеріями розмежування флірту та сексуальних домагань є: добровільна згода (флірт передбачає її наявність, домагання – вчиняються без згоди); сприйняття (флірт не викликає негативних емоцій, домагання – призводять до відчуття страху, приниження чи обурення); мета та контекст (флірт має на меті доброзичливу взаємодію, тоді як домагання – домінування, сексуальний вплив або приниження).

Попри наявність зазначених критеріїв, у практиці правозастосування розмежування між фліртом і сексуальним домаганням може бути ускладненим, адже особи, які вчиняють сексуальні домагання, іноді свідомо маніпулюють поняттям флірту, подаючи свою поведінку як жарт, залицяння або прояв симпатії. Це ускладнює встановлення умислу особи, яка вчинила правопорушення.

Прикладом тому є справа, в якій ОСОБА_1 надсилав ОСОБА_2 повідомлення сексуального характеру через мобільний додаток «Telegram». У судовому засіданні він не визнав вини, пояснивши свої дії тим, що знайомі з потерпілою давно, відносно неї проявляє симпатію та почуття, мав намір створити відносини в парі. Проте суд, дослідивши скриншоти переписки, встановив, що спілкування відбувалося за взаємною згодою, а зміст конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів у переписці не дають підстав вважати, що його дії слід кваліфікувати як сексуальне домагання, тобто умисне вчинення проти бажання особи образливих, принизливих дій сексуального характеру виражене у вербальній формі, що безпідставно викликає у потерпілої побоювання за свою безпеку. Відтак суд встановив відсутність складу адміністративного правопорушення та закрити провадження у справі на підставі пункту 1 статті 247 КУпАП [9].

Цікаво, що в цьому ж рішенні суд сформулював загальне тлумачення сексуального домагання як порушення особистих кордонів та субординації без згоди, з використанням висловлювань, жестів та дій, що змушують особу відчувати себе некомфортно, принижують її чи лякають [9]. Такий підхід є концептуально близьким до міжнародних стандартів, зокрема Стамбульської конвенції, яка акцентує увагу на ефекті впливу дій на потерпілу особу, а не лише на формальних ознаках поведінки.

Зазначимо також, що визнаючи сексуальні домагання умисними діями, законодавець не включає мотив і мету до обов'язкових ознак суб'єктивної сторони правопорушення, а отже вони не підлягають доказуванню. Це відрізняє національний підхід від положень Стамбульської Конвенції, яка визначає метою або наслідком сексуальних домагань порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища.

Суб'єкт правопорушення, передбаченого статтею 173⁷ КУпАП є загальним – фізична осудна особа, яка на момент вчинення правопорушення досягла 16-річного віку. Водночас у разі вчинення сексуальних домагань особою, від якої потерпілий перебуває у матеріальній, службовій чи іншій залежності, такий суб'єкт набуває спеціального статусу, що має значення для кваліфікації діяння.

У цьому контексті окремого аналізу потребує питання кваліфікуючих ознак, передбачених частиною другою статті 173⁷ КУпАП. До них віднесено: повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, а також матеріальна, службова чи інша залежність потерпілої особи від правопорушника.

На особливу увагу заслуговує саме фактор залежності потерпілої особи від правопорушника. У контексті сексуальних домагань залежність є формою асиметричних соціальних чи професійних відносин, яка впливає на можливість потерпілої особи вільно висловити незгоду або припинити комунікацію.

Варто зазначити, що аналогічна норма щодо кваліфікуючих ознак міститься і в законодавстві інших держав. Наприклад, відповідно до статті 166-1 Кодексу про адміністративні правопорушення Грузії передбачено підвищену відповідальність за сексуальні домагання, вчинені щодо особливо вразливих категорій: неповнолітніх, вагітних жінок, осіб, які перебувають у безпорадному стані, осіб з інвалідністю, а також у присутності неповнолітнього [6]. Наявність таких обставин тягне за собою застосування більш суворих стягнень. Такий підхід є доцільним для гармонізації з міжнародними стандартами захисту прав людини.

Висновки. Запровадження адміністративної відповідальності за сексуальні домагання шляхом прийняття статті 173⁷ КУпАП стало важливим кроком у формуванні національного механізму захисту прав людини, насамперед в контексті реалізації зобов'язань України за міжнародними договорами, зокрема Стамбульської конвенції.

Сексуальні домагання як адміністративне правопорушення мають власну правову природу, яка відрізняється від складів кримінально караних діянь – передусім тим, що не передбачає посягання на статеву свободу чи статеву недоторканість особи. Основними ознаками сексуальних домагань є: умисність дій, проти бажання особи, сексуальний підтекст дій, їх образливий або принизливий характер, а також вербальна або невербальна форма прояву, в тому числі з використанням інформаційних комунікацій.

Аналіз чинної редакції статті 173⁷ КУпАП дозволяє виявити окремі прогалини, зокрема: відсутність у диспозиції ознаки створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища; відсутність фізичної форми; складність інтерпретації окремих понять (наприклад, «рухи тіла»).

Міжнародний досвід, зокрема законодавство Грузії, підтверджує доцільність розширення підходу до визначення сексуальних домагань шляхом включення до складу правопорушення не лише опису дій, а й їхніх наслідків для потерпілої особи – приниження гідності, створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища.

Обґрунтованим також є розширення переліку кваліфікуючих ознак, насамперед шляхом включення таких обставин, як вчинення дій щодо неповнолітніх, осіб з інвалідністю, осіб у безпорадному стані тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11 травня 2011 року, ратифікована Законом України № 2319-IX від 20 червня 2022 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
2. Дудоров О.О., Задоя К.П., Симоненко Н.О. До чого в царині кримінального права зобов'язує Україну ратифікація Стамбульської конвенції (на прикладі криміналізації сексуального домагання). *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*, 2024. Вип. 2 (106). Ч. 2. С. 38–56.
3. Вакарюк Л.В., Бурка А.В. Правове регулювання протидії харасменту в сфері праці: національний та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 2. 2024. С. 88–95. URL: <https://bit.ly/4gp6CC5>.
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://bit.ly/42Ab91j>.
6. Кодекс про адміністративні правопорушення Грузії від 15.12.1984. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/28216?publication=512>.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
8. Постанова Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 06 січня 2025 р. Справа № 703/6930/25. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124235162>.
9. Постанова Ковпаківського районного суду Сумської області від 09 січня 2025 р. Справа № 592/190/25. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124300154>.